

*Necip Asım Yazıksız ve Türk Diline Katkıları**

Necip Asım Yazıksız And His Contributions To Turkish Language

Tuncay BÖLER**

ÖZET

Kilis, Türk diline büyük hizmetleri olmuş değerli bilim adamlarının yetiştiği bir yöre olarak dikkatleri çekmektedir. Faruk Kadri Timurtaş, Muallim Rifat Bilge ve Necip Asım Yazıksız söz konusu bilim adamlarının en tanınmışlarıdır.

Makalemiz Kilis'in yetiştirdiği bu bilim adamlarından Necip Asım Yazıksız ve onun Türk diline katkıları hakkındadır.

Türkoloji alanındaki çalışmalarıyla tanınmış bir araştırmacı olan Necip Asım Yazıksız'ın özellikle Orhun Abideleri ve Atebetü'l-Hakayık'la ilgili eserleri kayda değerdir. Ayrıca onun İkdâm, Musavver, Malumat, Servet-i Fünun, Türk Yurdu, Bilgi, Edebiyat Fakültesi Mecmuası, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, Millî Tettebbular Mecmuası, Türk Tarih Cemiyeti Mecmuası gibi dergi ve gazetelerdeki dil ve tarih konulu yazılarının bini aştığını bizzat kendisi ifade etmektedir.

Makalemizde Necip Asım Yazıksız'ın hayatı üzerinde kısaca durulduktan sonra Türk diline katkılarından bahsedilmiş, ardından dille ilgili eserleri hakkında bilgiler verilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Necip Asım Yazıksız, Türk dili, Kilis.

ABSTRACT

Kilis has always attracted attention as a place where many profound scientists were brought up and contributed much to Turkish language. The most popular of these are Faruk Kadri Timurtaş, Muallim Rifat Bilge and Necip Asım Yazıksız

The essay is about Necip Asım Yazıksız and his contributions to Turkish language. He is a well-known researcher for his studies on Turcology and especially those of his works relating to Orhun Abideleri and Atebetü'l-Hakayık are notable. Furthermore, as it was also noted by himself that he has numerous of writings on language and history in many magazines and newspapers such as İkdâm, Musavver, Malumat, Servet-i Fünun, Türk Yurdu, Bilgi, Edebiyat Fakültesi Mecmuası, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, Millî Tettebbular Mecmuası, Türk Tarih Cemiyeti Mecmuası.

* Uluslararası Gaziantep Araştırmaları (Sözlü Kültür, Dil ve Edebiyat) Sempozyumu dolayısıyla hazırlanmıştır.

** Dr. Öğretmen

In our essay, firstly a brief account of his life was given, which was followed by his contributions to Turkish language and the related information about his works on language.

•

KEY WORDS

Necip Asım Yazıksız, Turkish language, Kilis.

1. Hayatı¹

29 Aralık 1861 tarihinde Kilis'te doğan Necip Asım Yazıksız'ın babası Balhasanoğlu diye tanınan bir sipahi ailesinden Hacı Asım Bey'dir. Necip Asım Yazıksız, ilk ve orta tahsilini memleketinde yaptıktan sonra 1875 yılında Şam Askerî İdadisine kaydolmuş; daha sonra Kuleliye geçmiştir. Mektep sıralarında, meşhur riyaziyeci Hoca Tahsin Efendi'yi ve Ahmet Midhat'ı tanımış, Hoca Tahsin Efendi'den çeşitli konularda ders almış; Ahmet Midhat'ın takdir ve teşvikiyle Tercüman-ı Hakikat gazetesine imzasız fennî yazılar yazmıştır. 1879'da Harbiyeye girmiş, 1881 yılında piyade teğmeni rütbesiyle mezun olmuştur. Önce Umumi Harbiye beşinci şubesine, sonra Kocamustafapaşa Askerî Rüştüyesi Fransızca öğretmenliğine tayin olunmuş, ertesi yıl Üsküdar Toptaşı Askerî Rüştüyesi (günümüzde Sokullu Mehmet Paşa İlköğretim Okulu)ne verilmiştir. 1884 yılında üsteğmenliğe yükselmiş ve Maarif Nezareti tarafından Fatih ve Galata Rüştüyeleri Fransızca öğretmenliğine tayin edilmiştir. 1886'da yüzbaşı, 1908'de yarbay olmuştur. Askerlik hayatı, muhtelif askerî ve mülki okullarda Fransızca, Türkçe ve tarih hocalığı ile geçen Necip Asım Yazıksız albay olduktan sonra 1913'te emekliye ayrılmıştır.

Paris'te faaliyet gösteren *La Société Asiatique* (Asya Cemiyeti)'ye üye seçilmiş ve ilmî çalışmalarına takdir nişanesi olarak, 1892'da Chicago'da açılan sergide kendisine bir madalya ve diploma takdim edilmiştir. Bu özellikleriyle Türkiye ile Avrupa ilim âlemi arasında bir rabıta rolü oynayan Necip Asım Yazıksız'a

¹ Necip Asım Yazıksız'ın hayatı hakkında bilgilere yer verilen kaynaklardan bazıları şunlardır:
 A. Dilâçar, "İlk Dilçilerimizden: Necip Asım Balhasanoğlu-Yazıksız", *Türk Dili*, C. XIX, S. 210, Mart 1969, s. 805-807.
 Dr. Ali Ertuğrul (Kılıçkesmez) Gürtekin, Hasan Şahmaranoğlu, *Necip Asım Yazıksız (Balhasanoğlu) ve Kilis Ağzı Üzerine İncelemeler*, Kilis Kültür Derneği Genel Yayın Nu: 15, Ankara 1995.
 Faruk K. Timurtaş, "Ölümünün 25. Yıldönümünde Büyük Türkçü Necip Asım Yazıksız", *Türk Yurdu*, S. 9, Aralık 1960, s. 46-48.
 Hasan Eren, "Necib Âsım", *Türk Ansiklopedisi*, C. XXV, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1977, s. 170.
 Hüseyin Namık Orkun, *Türkçülüğün Tarihi*, Kömen Yayınları, Ankara 1977, s. 58-60.
 "Necib Âsım Yazıksız", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 8, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 572-573.

ayrıca 1925'te ilk, orta ve yüksek öğretime mensup hocalar arasında *fazilet mü-kâfatı* verilmiştir.

Necip Asım Yazıksız, 1927 seçimlerinde Erzurum milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisine girmiştir. Siyasi faaliyetlerinin yanı sıra Türk Dil Kurumunun çalışmalarına da katılmıştır. 1934'te *Yazıksız* soyadını almışsa da, eski yazılarında *Balhasanoğlu* ve *Balkanoğlu* adlarını da kullanmıştır.

13 Aralık 1935'te Kadıköy'deki evinde vefat eden Necip Asım Yazıksız, Sahra-yı Cedit Mezarlığında metfundur. Vasiyeti gereği mezar taşına şu tercüme-i hâli yazılmıştır: *Necip Asım, Türk tarihi müellifi, 1861-1935.*

2. Türk Diline Katkıları

Necip Asım Yazıksız'ın ilk yazıları, henüz Harp Okulunun son sınıflarında iken, Ahmet Midhat Efendi'nin çıkardığı *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yayımlanmaya başlamıştır. Bunlar, daha çok fennî konuları içermektedir. Ahmet Cevdet, *İkdam* gazetesini çıkarınca, Necip Asım Yazıksız da yazılarını Türkçülük çizgisi belirgin olan ve başlığının altında *Türk gazetesidir* ibaresi bulunan *İkdam*'a vermeye başlamıştır.

Necip Asım Yazıksız'ın *İkdam* gazetesindeki yazıları, gittikçe Türk tarihine, diline, etnografyasına doğru bir seyir göstermiş ve bu yazılar geniş yankılar uyandırmaya başlamış, böylece yazarın şöhreti Avrupa'ya kadar yayılmıştır. Özellikle dil konusunda savunduğu görüşler dikkatleri çekmiştir. Türkçenin sadeleşmesi görüşünü ileri süren Necip Asım Yazıksız, tam bir tasfiyeci değildir. Bu konudaki görüşlerini şöyle açıklamıştır:

Yazmak istediğim, özendiğim şey, Türkçemizin mütemeddin bir kavim lisanı olduğunu ve terakkiyyatına himmet olunursa bugünkü Avrupa lisanlarından aşağı kalmayacağını ispattı. Hatta safi Türkçe birkaç makale yazışım da o maksada mebni idi. Bunu görenler, lisanımızdan bütün Arabiden, Farisiden, Avrupa dillerinden aldığımız kelimeleri çıkarıp yerine Çağataycadan, Kıpçakçadan, Özbekçeden, Azerbaycancadan vesaireden kelime koymak istiyorlar... Yine tekrar ederim, fikr ü nazarım hiç de öyle değildir. Özendiğim şey bugün Osmanlıların, amma hani ya terbiye ve malumatı orta hâlli olanlarının hepsine yazdığımızı anlatacak bir lisan kullanmaktır. Arabi ve Farisiden aldığımız kelimelerin lüzumlularını, taammüm edenlerini çıkarmak lisanı züğürtleştirir. Bunlardan fakat makul bir surette iktibas etmemek öyledir. Hatta, Avrupa lisanlarından da almamakta tasassup göstermek yine öyledir (Dilâçar 1969: 805).

Filoloji incelemelerinin ve mukayeseli dil araştırmalarının ciddi, gerçek ve müstakil bir ilim kolu olarak Avrupa üniversitelerinde yer alması, XIX. yüzyılın sonlarına doğrudur. Daha asrın başından beri modern bir ilim hüviyeti kazanarak gelişme yoluna girmiş olan linguistik (dil bilimi) ilmüne karşı, memleketimizde ilk defa Şemsettin Sami ilgi göstermiş, daha sonra bu yolda ilerleyen Necip Asım Yazıksız olmuştur. Meşrutiyet'ten sonra 1909'da Darülfünuna *Türk lisanı* hocası tayin edilen Necip Asım Yazıksız, bir yandan *ilm-i lisan* dersleri² vermiş, öbür yandan *Türk lisanı* ve *Türk lisanı tarihi* okutmuştur. Denilebilir ki üniversitemizde ilk olarak linguistiğe yer vermek ve bu ilmin yurdumuzda yerleşip gelişmesini sağlamak şerefi ona aittir (Timurtaş 1960: 47-48).

İstanbul Darülfünununda Türkoloji bölümünü kuran ve Türk Dili Tarihi kürsüsünün ilk profesörü kabul edilen Necip Asım Yazıksız aralarında *Türk Yurdu*, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası* (Sonra *Türk Tarih Encümeni Mecmuası* adını almıştır.), *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, *İkdam*, *Musavver*, *Malumat*, *Servet-i Fünun*, *Bilgi*, *Millî Tettebbular Mecmuası* ve *Türkiyat* da dâhil olmak üzere birçok dergi ve gazetede ilmî yazılar ve makaleler yayımlanmış, kitaplar çıkarmış, çeviriler yapmıştır. Gazete ve dergilerdeki makalelerinin bini aşğını söylemiştir. Avrupa ilmî dergilerinde de yazıları basılmıştır. Ali Şir Nevai'nin *Muhakemetü'l-Lugateyn* adlı ünlü eserini, şairin biyografisini de ekleyerek, yakın dostu Veled Çelebi ile birlikte yayımlayan da odur. Eser, Necip Asım Yazıksız'ın ön sözü Veled Çelebi'nin de Osmanlı Türkçesine çevirisiyle neşredilmiş bir çalışmadır (İkdam Külliyyatı, İstanbul 1897/1898).

Necip Asım Yazıksız'ın Macarların Peşte'de çıkardıkları *Keleti Szemle* adlı dergide *Balhasanoğlu* ve *Balkanoğlu* imzasıyla ve Fransızca olarak yayımladığı Anadolu ağzlarıyla ilgili araştırmaları bulunmaktadır: *Dialecte turc de Kilis (Kilis Ağzı, Keleti Szemle, 1902, s. 261-273, Balhasanoğlu imzasıyla)*, *Dialecte de Behesni (Behesni Ağzı, Keleti Szemle, IV, 1903, s. 125-127, Balkanoğlu imzasıyla)*, *Dialecte turc d' Erzurum (Erzurum Ağzı, Keleti Szemle, V, 1904, s. 126-130, Balhasanoğlu imzasıyla)*. Bunlardan başka Paris'te çıkan *Journal Asiatique* adlı dergide Necip Asım Yazıksız'ın *La Versification National Turque* adlı bir makalesi yayımlanmıştır.

İkdam Kütüphanesi adı altında pek çok faydalı eseri bastıran Ahmet Cevdet'e Evliya Çelebi'nin *Seyahatname'sini* ve *Kamus-ı Türki'*yi yayımlatanın Necip Asım Yazıksız olduğunu kaynaklar yazmaktadır.

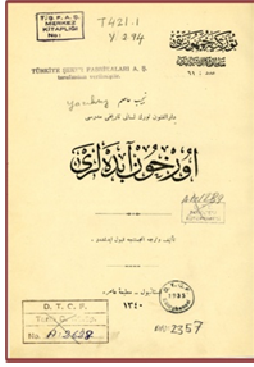
² İlk olarak *Darülfünun Dersleri* adlı kitapçıkta yayımlanan söz konusu dersin notları, 1917'de 154 sayfadan oluşan müstakil bir kitap olarak da neşredilmiştir.

1890'dan sonra Türkçülük yönü daha da belirginleşen Necip Asım Yazıksız, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra, Türk Derneğinin kurucularından biri olmuş ve başkanlığına getirilmiş, aynı yıllarda, *Türk Yurdu* dergisine de yazmaya başlamıştır. Türklerden *Etrâk-i bî-idrâk* (idraksiz, anlayışsız Türkler) olarak bahsedildiği o yıllarda Türk kelimesi eski harflerle yazılırken, araya *ü* sesini veren *vav* yazılmıyordu. Necip Asım Yazıksız, Türk'ü *vav* ile yazmaya başlamış, bu suretle *Etrâk-i bî-idrâk* yazılması mümkün olmaktan çıkmıştır. Necip Asım Yazıksız ve onun gibi düşünen Veled Çelebi ile Fuad Kösearif işte bu yüzden biraz da küçümseyici bir ifade olarak *Vav'lı Türkler* diye anılmıştır.³

Değerli bilginin Türk diliyle ilgili eserleri *Orhun Abideleri*, *Pek Eski Türk Yazısı*, *Ural-Altay Lisanları*, *Hibetü'l-Hakayık*, *Eski Savlar*, *Yeni Usul Osmanlı Sarfı*'dir.

2.1.Eserleri

2.1.1. Orhun Abideleri⁴: Necip Asım Yazıksız'ın Orhun Abideleri'ni incelediği eseri- dir. Kitabını hazırlarken, kitabeleri ilk defa okuyan W. Thomsen'in eserini esas alan Necip Asım Yazıksız, Thomsen ve Radloff'un izahlarını göz önünde tuttuğu gibi, Şemsettin Sami'nin daha önce meydana getirdiği basılmamış *Orhun Abideleri* adlı eserinden de azami şekilde faydalanmıştır.⁵

³ Abdülhak Şinasi Hisar, Mayıs 1955 tarihli *Türk Yurdu* dergisinde yayımlanan bir yazısında konuyla ilgili olarak "Eski harflerimizde Türk kelimesi saitsiz olarak yalnız *t, r, k* harfleriyle yazıldığı hâlde, Necip Asım Türk kelimesini *ü* ile yani Arap harflerinden *vav*'la yazmaya başladığı zaman kendisine ve Veled Çelebi'ye *Vav'lı Türkler* denilmeye başlanmış ve ikisi de bundan memnun olmuşlar. Bu yüzden bazı âlimler arasında çıkan bir rekabete ve çocukça yarışmaya benzeyen: Hayır, Türk kelimesini ben daha evvel yazmaya başladım, diye, bizim de rikkatimize dokunan bir iddiaları olmuş. Galiba bu *vav*'ı en evvel Necip Asım bastırması ve galiba Veled Çelebi ondan daha evvel yazdığı bir eserdeki *vavla* yazılışını istişhat etmiş ve galiba o da bunu göyerek ikisi de anlaşmışlardır." demektedir (Hisar 1955: 843). Öte yandan Necip Asım Yazıksız'ın ölümünün 20. yıl dönümü dolayısıyla yine *Türk Yurdu* (Şubat 1955) dergisinde yayımlanan bir yazıda da Hasan Âli Yücel'in Veled Çelebi'nin ölümü üzerine yazdığı bir makalede söylediği gibi *t, r, k* harfleri arasına ilk defa *vav*'ı koyan kişinin Veled Çelebi olmadığı Necip Asım Yazıksız'ın "Halk nazarında en büyük yaptığım şey 'terk' kelimesini 'Türk' diye yazışım oldu, bundan dolayı bana *Vav'lı Türk* dediler, sözünden de hareketle savunulmaktadır (Yazıksız 1955: 598). Ayrıca aynı yazıda M. Turhan Tan'ın da *Vav'lı Türk* olarak Necip Asım Yazıksız'ı gösterdiğinden bahsedilmektedir.

⁴ *Orhun Abideleri*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1340, birinci kısım 95 sayfa, ikinci kısım 165 sayfa.

⁵ Faruk Kadri Timurtaş her iki eser üzerinde yaptığı karşılaştırmada Necip Asım Yazıksız'ın, Şemsettin Sami'nin müsveddelerini kullandığı sonucuna ulaşmıştır (Timurtaş 1960: 48).

İlk defa bir Türk tarihi yazan bu değerli âlim ilk defa olarak iki Orhun Yazıtı'nı tercüme etmiş, daha evvel de En Eski Türk Yazısı adlı risaleyle Göktürk alfabesini tanıtmıştır. Fakat bu eserde Z harfi ile N harfi birbirine karıştırılmış, İ ile P yanlış yazılmış ve metin naklolunurken birçok isimler bozulmuştur; fakat bütün bunlara rağmen bize ilk defa Göktürk alfabesini tanıtmak şerefi yine Necip Asım'a aittir. (Orkun 1977: 59)

Şimdi eserin bölümleri ve bölümlerde ele alınan konulara geçelim. *Orhun Abideleri'nin Mukaddime* olarak da adlandırılabilen birinci bölümünün başlığı *Orhun Mahkûkâtı ve Eski Türkler* şeklindedir. Söz konusu bölümde birçok münasebetlerden dolayı dünya milletleri arasında bazen dostça anlaşmalar ve bazen de anlaşmazlıklar olduğu, aralarında soğukluk bulunan toplulukların birbirlerine birçok kusur isnat ettikleri, hele Türklerle harbî münasebetlerde bulunan milletlerin aynı medeniyet, mezhep ve lisanda bulunmadıkları için Türklerin birçok millet tarafından birtakım kusurlarla itham edildiği üzerinde durulur. Bu mukaddimenin yazılma sebebinin, Türklerin medeniyetten mahrum âdeta beldeleri tahrip etmeye memur bir topluluk şeklinde gösterilmesine karşın, tarihin ilk asırlarından itibaren medeni bir millet olduklarını ispat edecek tarihî abidelerden bahse yol açmak olduğu söylenir. Bu bölümün bundan sonraki kısmında abidelerin bulunuşu ve abideler üzerinde yapılan ilk yayınlar hakkında bilgiler verilir. Daha sonra “Şimdi biraz da Mösyö Thomsen'in eserinden ve bizim telif etmekte olduğumuz *Umumi Türk Tarihi'nden* iktibas ile şu mahkûkâtı bırakan Türkler hakkında bazı malumat verelim.” denilerek Türk tarihi hakkında bilgiler verilir.

Eserde ikinci bölümün başlığı *Orhun Abideleri'* dir. Abidelerin bulunduğu yer ve abidelerin yazıldığı taşların şekli özellikleri bu bölümün konularıdır.

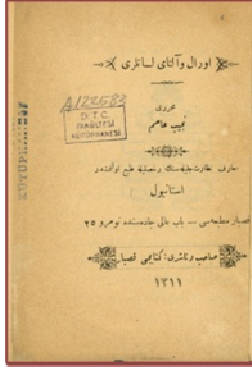
Eserin bundan sonraki kısmının ilk başlığı *Orhun Türkçesinin Sarf ve Nahvi'* dir. Necip Asım Yazıksız burada, Doğu Türklerinde galip unsur Oğuzlar olduğu için Oğuzcanın en bariz numunesi olan abidelerin diline *Orhun dili* dediğini belirtir, ardından Orhun Türkçesinin ses bilgisi hakkında bilgiler verir.

Kitaptaki diğer başlıklar ve bu başlıklar altında anlatılanlar şöyledir:

Orhun Alfabeti: Orhun alfabesini oluşturan harflerin tanıtıldığı bölümdür.

Orhun Harflerinin Mevridi: Orhun harflerinin menşei hakkında bilgiler verilen bölümdür.

İsimler: İsmi hâlleri, isimlerin çokluk şekli, sayı adları (asıl sayılar ve sıra sayıları) bu bölümde anlatılmıştır.

Zamirler: Şahıs zamirleri, iyelik ekleri, işaret zamirleri, soru zamirleri, zamirlerin çekimi bu bölümde işlenen konulardır.

Orhun Türkçesinde Zarflar: Bu bölümde abidelerde beş biçimde [-LA (*birle*); -rU (*berü*); -rA (*öñre, içre*); -A (*biriye, kurıya*); -DI (*edgüti, katıgdı*)] zarf yapıldığı üzerinde durulmuştur.

İştikak: İsimden isim ve fiilden isim yapan ekler üzerinde durulan bölümdür.

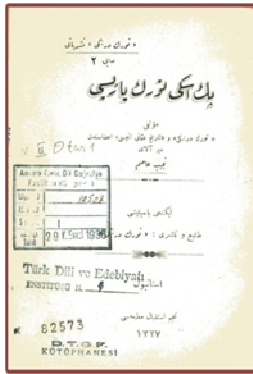
Fiil: Bu bölümde emir kipi ve zarf-fiil eklerinden bahsedilmiştir.

Fer'-i Fiiller: Sıfat-fiillerin anlatıldığı bölümdür.

Orhun Türkçesinin Nahvi: Burada sırasıyla hâl ekleri, iyelik ekleri, emir kipi, duyulan geçmiş zaman, *sîga-i mütemmîme* şeklinde adlandırılan *erinç* ile kurulan yapılar, sıfat-fiiller ve zarf-fiillerin söz dizimi içindeki kullanımları üzerinde durulmuştur.

Eski Türk Kitabelerinin Ehemmiyyet-i Tarihiyyesi: Necip Asım Yazıksız'ın W. Barthold'dan alıntılanarak eserine koyduğu bölümdür.

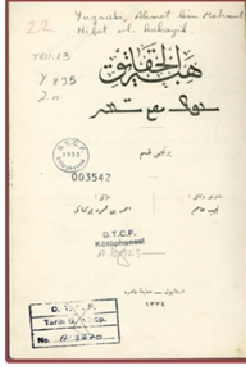
Yazarımız kitabının *İkinci Kısım* adını verdiği bölümünde Orhun Abideleri'nin metin ve tercümesine yer vermiş ve dipnotlarla çeşitli açıklamalarda bulunmuştur. Kitabın bu bölümü yukarıda da belirtildiği gibi Radloff ile Thomsen'in eserlerinden yararlanılarak yazılmıştır.

2.1.2. Pek Eski Türk Yazısı⁶: Necip Asım Yazıksız'ın Orhun alfabesiyle ilgili eseri olup *Mukaddime* bölümünde kitabın içeriği şu şekilde ifade edilmiştir: *Bu kitabın mündericatu, Orhun Vadisi'nde iktidarlı bir hükûmet teşkil eden Şark Türklerinin 1300 bu kadar yıl evvel rezk eyledikleri bir abide üzerindeki yazılarının elifbasından ibarettir.*

İlk olarak *En Eski Türk Yazısı* adıyla basılan bu küçük kitap yazarın *Orhun Abideleri* adlı eserinde

⁶ Pek Eski Türk Yazısı, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1327, 35 sayfa.

yer alan Orhun harfleriyle ilgili bölüme de kaynaklık etmiştir.

2.1.3. Ural ve Altay Lisanları⁷: *Ural ve Altay Lisanları* adlı eserin *Medhal* bölümünde *ilm-i lisan* olarak ifade edilen dil biliminden hemen sonra dil aileleri ve yapı bakımından diller konularından bahsedilmiştir. Ayrıca eserde Ural-Altay dilleri arasındaki ilgi üzerinde durulurken bilhassa ünlü uyumu söz konusu edilmiş; ünlü uyumu nedir, ünlü uyumunun aslı ve önemi nedir, Ural-Altay dilleri arasında ünlü uyumu bulunmasından nasıl bir sonuç çıkarılabilir, Ural-Altay dillerindeki bu

uyum eski mi yoksa yeni midir, sorularının cevapları üzerinde durulmuştur. Bu bölümün bundan sonraki kısmında ele alınan konu Ural-Altay dillerinin özelliklerinden biri olan kelime çekimidir.

Necip Asım Yazıksız eserinin geriye kalan bölümünde (29-68. sayfalar arası) Ural-Altay dilleri hakkında (Samoyed takımı, Fin-Ogur takımı, Türk takımı, Tunguz takımı, Moğol takımı) ayrıntılı bilgiler vermiştir. Yazarın burada Avrupalı Türkologların yaptıkları tasniflerden ve açıklamalardan yararlanması da kayda değerdir.

Necip Asım Yazıksız eserini Ural-Altay dilleri arasında en mühimlerinden birinin Türkçe olduğunu, fakat bu konunun olağanüstü bir öneme sahip olmasından dolayı ayrı bir kitapta değerlendirileceğini söyleyerek bitirmiştir.

2.1.4. Hibetü'l-Hakayık: Necip Asım Yazıksız, Yükneklî Mahmut oğlu Ahmet'in eseri *Atebetü'l-Hakayık*'ı Ayasofya Kütüphanesinde bulmuş ve *Hibetü'l-Hakayık* adıyla neşretmiştir.⁸

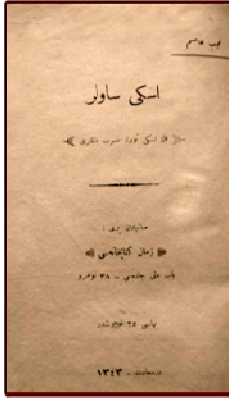
⁷ *Ural ve Altay Lisanları*, Kasbar Matbaası, İstanbul 1311, 68 sayfa.

⁸ *Hibetü'l-Hakayık*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1334, 112 sayfa.

Hibetü'l-Hakayık, Edip Ahmet Yükneki'nin *Atebetü'l-Hakayık* adlı eserinin ilk yayımıdır. Uygur harfli yazmayı Ayasofya Kitaplığında bulan Necip Asım Yazıksız, bu yazmayı okumuş ve bir ön sözle günümüz Türkçesine çevirmiştir. İlk tanıtması N. A. Balhasanoğlu imzasıyla *Keleti Szemle* dergisinde *Un Texte Ouïgour de XII Siècle (XII. Yüzyıldan Kalma Uygurca Bir Metin)* başlığıyla 1906'da yapılmıştır. W. Radloff, 1907'de *Ein Uigurischer Text aus dem XII Jahrhundert* (*Bulletin de l'Académie des Sciences de Saint-Petersbourg* 1907, s. 377-394.) adlı bir yazı yazarak bu yolda birtakım tenkitler yapmıştır. Söz konusu yazma çıktıktan sonra Kilisli Rifat (Bilge), Ayasofya kitaplığında yeni bir risale bulmuştur. Yine Uygur yazılı olan bu risale de *Hibetü'l-Hakayık*'ın başka bir yazmasıdır. Necip Asım yeni yazmayı gözden geçirerek iki yazmanın farklarını tespit ettiği gibi, bu yazmanın değerini de belirtmiştir (*Uygur Yazısıyla Hibetü'l-Hakayık'ın Diğer Bir Nüshası*, *Türkiyat Mecmuası* I, 1925, s. 227-233). Fakat makale

Necip Asım Yazıksız kitabını iki bölüm olarak hazırlamıştır. Birinci bölümde eserin tenkitli metni, günümüz Türkçesiyle ifadesi ve açıklamalar vardır. Bu bölümün sonuna konulan *zeyl*'de Necip Asım Yazıksız, bundan önce açıklama ve çevirisini verdiği metnin burada şekil bilgisi üzerinde duracağını belirtmiş ve bundan sonra yayımlamayı düşündüğü muhtelif lehçelere ait eserlerde de

bu yönetime göre hareket edeceğini söylemiştir. Necip Asım Yazıksız böyle çalışmaların, ileride meydana getirilmesi arzu edilen *Türkçenin Mukayeseli ve Tarihî Sarf ve Nahvi*'ne esas teşkil edeceği fikrindedir.

Yazar bu bölümde söze devamla ayrıca şunları söylemektedir: “Bizim burada göstereceğimiz *sarf* ancak *Hibetü'l-Hakayık*'ta gördüğümüz kelimelerin şekline aittir. Bu eserin mevzuu pek dar olduğundan Uygurcanın hâline dair bize tam bir fikir veremez. O eksikleri ileride neşrine çalışacağımız diğer eserler ve bilhassa *Kutadgu Bilig* tamamlayacaktır.”

Burada şekil bilgisi üzerinde durulduktan sonra eserin birinci bölümünün sonuna bir de *Lügatçe* konmuştur.

muştur.

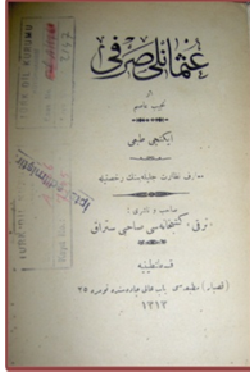
Hibetü'l-Hakayık'ın ikinci bölümünde ise İstanbul Ayasofya Kütüphanesinde yer alan metnin tıpkıbasımı yer almaktadır.

2.1.5. Eski Savlar⁹: *Eski Savlar*'da *Divanü Lügati't-Türk*'te geçen 290 atasözünü ve bu mahiyetteki diğer sözlerle bunların şerhleri ve bazılarının bugünkü karşılıkları bir araya getirilmiştir. Necip Asım Yazıksız, gerek gördüğü yerlerde *sav*'larda yer alan kelimelerle ilgili izahlarda da bulunmuştur.

hangisi tesirlerin sebebiyle olduğu anlaşılmayan bir talihsizliğe uğramış ve istifade edilmeyecek derecede hatalı çıkmıştır. Bu makalede eserin Uygur harfleriyle yazılı olan adı *Hatib zül Hakayık Kitabı* şeklinde okunmuş ve bu kitabın aslına ait bir okuyuş tarzı gibi gösterilmiştir. Makale sahibi kelimenin başındaki harfin altına ilave edilen Arapça harf ' işaretine dikkat çekmiş olmakla beraber, yazılmış olan şekilden ziyade, yazılmış olması lazım gelen bir şekil üzerinde durmuştur. Bundan dolayı olacak ki, o günden beri eserin mevcut en mühim nüshası olan Semerkand nüshasına bir daha müracaat edilmemiştir. Necip Asım'ın neşrettiği nüsha üzerinde ciddi bir araştırma yapmış olan Jean Deny (*A propos d'un traité de morale turc en écriture ouïgoure, Revue du Monde musulman, LX, 1925, s. 233*) bu ikinci nüsha hakkında yazılan makaleyi görmüş ve fotoğrafta eserin adının *Atebetü'l-Hakayık* şeklinde olduğunu tespit etmiştir (Arat 2006: 9-10).

⁹ *Eski Savlar*, Şehzadebaşı: Evkaf Matbaası, İstanbul 1343, 56 sayfa.

Eski Savlar, Edebiyat Fakültesi Mecmuası'nda yayımlandıktan sonra kitap hâlinde basılmıştır. Savlar, *Divanü Lügati't-Türk*'te buldukları sayfaların sırasına göre tasnif edildikleri için eserde hurûf-ı hecâ sırasına riayet edilmemiştir. Bundan başka savların imlaları da *Divanü Lügati't-Türk*'tekinden farklıdır (Cahit: 25).

Necip Asım Yazıksız kitabının başında ilk olarak eserine niçin *Eski Savlar* adını verdiğini izah etmiştir. Necip Asım Yazıksız'ın belirttiğine göre, öteden beri Arapça ve Farsçadan birçok kelime alınmıştır. Fakat bu kelimelerin çoğu bu iki millet ediplerinin kullandıkları manadan daha başka olarak kullanılmıştır ve bu durum bütün dünya dillerinde böyledir. Fakat bunlar içinde göze batacak kadar çirkin, ağır hatalarımız da vardır ki bunları düzeltmemiz gerekir. İşte bunlardan birisi de *atasözü* anlamında kullandığımız *darbimesel*'dir. Bu terkipteki *mesel* "atalar sözü" ve *darb* "irat etmek" demektir. Bunun çirkinliği ise meydandadır. Hâlbuki eski Türklerde buna bir tek kelime olarak *sav* diyorlar.

Yazarın eserinde yer verdiği *sav*'lardan bazılarını buraya alıyoruz:

Kuş kanatın, er atın. [Kuş kanadı, er atı ile (muradına erer.)]

Alp yağıda, alçak çoğuda. [Şecî', düşman (karşısında); halim, cidalde (belli olur.)]

Emgek eginde kalmas. [Emek omuzda kalmaz.]

Karı öküz balduka korkmas. [Kara öküz baltadan korkmaz.]

Kişi alası içtin, yılki alası taştın. [İnsanın alacası içinde, yılki alacası dışarıda.]

2.1.6. Yeni Usûl Osmanlı Sarfı¹⁰: *Yeni Usûl Osmanlı Sarfı* soru-cevap şeklinde (Sual: *Osmanlı sarfı nelerden bahseder? Cevap: Kelimelerin hâllerinden bahseder. Sual: Kelime nedir? Cevap: Söylemek için kullandığımız sözlerdir. örneklerinde olduğu gibi*) düzenlenmiş bir ders kitabıdır. Kitapta dipnot şeklinde verilen *temrin* adlı alışımlarla da öğretmenlere kılavuzluk edilmiştir.

¹⁰ *Yeni Usûl Osmanlı Sarfı*, Kasbar Matbaası, İstanbul 1313, 50 sayfa. Necip Asım Yazıksız'ın Osmanlı grameriyle ilgili diğer kitapları şunlardır: *Yeni Tertiple Muhtasar Osmanlı Sarfı* (Karabet Matbaası, 1307, 134 sayfa), *Tertib-i Cedid Osmanlı Sarfı* (Kasbar Matbaası, 1310, 158 sayfa), *Mükemmel Sarf ve Nahv-i Osmani* (Mekteb-i Harbiyye Matbaası, 1311, 190 sayfa), *Muhtasar Osmanlı Nahvi* (Karabet Matbaası, 1313, 40 sayfa).

Eserin bölümleri ve bu bölümlerde işlenen konular şöyledir:

Mukaddime: Kelime, hece, harf, hareke, kelime türleri (isim, sıfat, zamir, fiil, kayd, rabıta, âtife, nida)nin tanımı.

Birinci bap (isim): İsmın tanımı, isim türleri (*ism-i has*, *ism-i cins*), isimlerde adet (*müfretlik*, *cemlik*), ismin hâlleri (*mücerret*, *mef'ulü'n-bih*, *mef'ulü'n-ileyh*, *muzafu'n-ileyh*), izafet, izafet çeşitleri (*izafet-i lamiyye*, *izafet-i beyaniyye*).

İkinci bap (sıfat): Sıfatın tanımı, sıfatla ismin ayrımı, (Necip Asım Yazıksız'ın burada isimlerin sıfat gibi kullanılmasına *altın saat*, *elmas küpe*, *demir çekiç* örneklerini vermesi kayda değerdir.), sıfat çeşitleri (*sıfât-ı vasfiyye*-niteleme sıfatları, *sıfât-ı muayyene*-sayı sıfatları ve işaret sıfatları, *sıfât-ı gayr-ı muayyene*-belgisiz sıfatlar).

Üçüncü bap (zamir): Zamirin tanımı, zamir türleri (*zamir-i şahsî*-şahıs zamirleri, *zamir-i izafî*-tamlanan üzerine gelen iyelik ekleri, *zamir-i nisbî*-ek-fiilin geniş zaman çekimi, *zamir-i vasfî*-aitlik eki, *zamir-i fi'lî*-şahıs ekleri).

Dördüncü bap (fiil): Fiilin tanımı, fiillerin aslı olduğu ifade edilen mastarlar, mastar çeşitleri (*masdar-ı hafif*-ince sıradan mastar, *masdar-ı sakil*-kalın sıradan mastar), fiil çekimi (*tasrif*), fiilde şahıs, fiilde zaman (*mazi*, *hâl*, *istikbal*), mana bakımından mastarlar (*müteaddî*-geçişli, *lazım*-geçişsiz, *malum-etken*, *meçhul-edilgen*), basit çekim (*mazi-i şühudî*-bilinen geçmiş zaman, *mazi-i naklî*-bilinmeyen geçmiş zaman, *muzari*-geniş zaman, *hâl*-şimdiki zaman, *istikbal*-gelecek zaman, *iltizamî*-istek kipi, *vücubî*-gereklik kipi, emir, sıfat-fiil (*fe'r-i fi'l-i vasfî*, *fe'r-i fi'l-i izafî*); ek-fiil çekimleri (*iane fiilleri*), birleşik çekim (*mürekkep sigalar*).

Beşinci bap (kayd yani zarf): Zarfın tanımı, zarf çeşitleri (*kuyûd-ı hâliyye*, *kuyûd-ı zamaniyye*, *kuyûd-ı mekâniyye*, *kuyûd-ı mikdariyye*, *kuyûd-ı rütbiyye*, *kuyûd-ı tasdikiyye*, *kuyûd-ı selbiyye*, *kuyûd-ı istifhâmiyye*, *kuyûd-ı işariyye*, *kuyûd-ı mübheme*).

Altıncı bap (huruf-ı ilsâk): Eserde *huruf-ı ilsâk* olarak *-de,-e*, *-ye*, *-den*, *ile*, *-le*, *için*, *gibi*, *-ce*, *-siz*, *üzere*, *-n*, *-den nâşî*, *-den dolayı*, *-den başka*, *-den sonra*, *-den yana*, *-e göre*, *-e karşı*, *-e yakın*, *ile beraber* verilmiştir.

Yedinci bap (râbıta yani bağlaç): Bağlacın tanımı, kelimeleri ve cümleleri bağlayan bağlaçlar.

Sekizinci bap (nida yani ünlem): Ünlemin tanımı, ünlemlerin yapısı.

Hatime (iştikak yani kelime yapımı, türetme): İştikakın tanımı, türemiş isim (ism-i müştak), sıfatlardan isim türetme, mastarlardan isim türetme.

Sonuç

Orhun Abideleri, Atebetü'l-Hakayık, Eski Sözlükler, Ural ve Altay Dilleri gibi eserleriyle dikkatleri üzerine çeken Necip Asım Yazıksız, Kilis'in yetiştirdiği değerli bir bilim adamıdır. Bugün için onun eserleri ilmî anlamda çok önemli bir yerde durmuyor olabilir; fakat söz konusu çalışmalar konuyla ilgili ilk yayınlar olmaları bakımından önemlidir. Denilebilir ki Türklük biliminin bugün bu seviyelere gelmesinde Necip Asım Yazıksız'ın ciddi katkıları olmuştur. ©

KAYNAKLAR

- Arat, Reşid Rahmeti (2006), *Atebetü'l-Hakayık*, Ankara: TDK yayınları.
- Cahit, Adnan, "En Eski Türk Darbimeselleri, Necip Asım: Eski Savlar" *Atsız Mecmua*, 17: 25-26.
- Dilâçar, A. (1969), "Necip Asım Balhasanoğlu-Yazıksız", *Türk Dili*, 210: 805-807.
- Gürtekin, Ali Ertuğrul (Kılıçkesmez) ve Şahmaranoğlu, Hasan (1995), *Necip Asım Yazıksız (Balhasanoğlu) ve Kilis Ağzı Üzerine İncelemeler*, Ankara: Kilis Kültür Derneği.
- Hisar, Abdülhak Şinasi (1955), "Veled Çelebi ve Necib Âsım", *Türk Yurdu*, 244: 841-844.
- Orkun, Hüseyin Namık (1977), *Türkçülüğün Tarihi*, Ankara: Kömen Yayınları.
- Timurtaş, Faruk Kadri (1960), "Ölümünün 25. Yıldönümünde Büyük Türkçü Necip Asım Yazıksız", *Türk Yurdu*, 9: 46-48.
- Yazıksız, Asım (1955), "Necip Asım", *Türk Yurdu*, 241: 597-602.